

theoretical pedagogical conditions forming communicative the competence in future primary school teacher in higher education; considered pedagogical conditions and methods of forming communicative the competence of students of pedagogical faculties. We offer a means of creating communicative situation in the educational process of high school; set conditions that form the basis of the mechanism of management communication; The technology of forming communicative the competence of future teachers beginners in the study of psycho-pedagogical disciplines stages which are notional, theoretical, practical and creative-activity.

Key words: communicative competence, communicative competency, communication skills, language personality, speech activit, professional readiness, project method, interactive learning technology.

УДК 378.011.3-051:373.3

Красюк Л.В.

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ПОЗААУДИТОРНОЇ РОБОТИ

У статті розглядається проблема формування культури педагогічного спілкування майбутніх учителів початкових класів у процесі позааудиторної роботи; виділені педагогічні умови та підібрані форми позааудиторної роботи, які впливають на формування культури педагогічного спілкування.

Ключові слова: майбутні вчителі початкових класів, позааудиторна робота, педагогічні умови, культура педагогічного спілкування.

Для кожної епохи розвитку людства характерна певна культура спілкування, що відповідає загальнолюдським цінностям. Саме тепер важливо закласти у нашому суспільстві засади повноцінної культури спілкування, яка сприяла б духовно творчому потенціалу українського народу, адже її характер помітно впливає на стан економічного, політичного та соціального розвитку країни, духовність громадян і їхню національну свідомість. Оновлення змісту, організаційних форм та методів виховання підростаючого покоління в умовах інтеграційних процесів вимагає переосмислення діючого підходу до розв'язання проблеми культурного становлення молоді в широкому розумінні та формування культури спілкування.

Проблема формування культури педагогічного спілкування є актуальною, оскільки саме від рівня розвитку комунікативних здібностей залежить становлення професійно-комунікативної компетентності майбутнього фахівця. Вища освіта вимагає не тільки пояснення студентові фактів, явищ, процесів, розуміння та інтерпретацію отриманої інформації, а насамперед – вміння на практиці використовувати здобуті знання, тобто орієнтація робиться не на процес навчання, а на результат освітнього процесу – готовність випускника до подальшої професійно-комунікативної діяльності. Така підготовка потребує пошуку найбільш досконалих методичних шляхів організації навчально-виховного процесу [1].

Аналіз проблеми формування культури педагогічного спілкування майбутніх учителів засвідчив значний інтерес до неї з боку сучасних науковців. Так, вивченню психолого-педагогічних основ культури педагогічного спілкування та теоретико-методологічних засад її формування присвячені роботи Г.Балла, Л.Барановської, С.Братченка, В.Грехнєва, І.Зязюна, К.Левітана, Л.Петровської, М.Рибакової, Г.Риданової, С.Рябченко, І.Синиці, А.Співаковської, І.Тодорової, І.Чернокозова та ін. Сутність, структура та функції професійно-педагогічного спілкування досліджувалися О.Бодальовим, В.Кан-Каліком, Г.Ковальовим, Я.Коломінським, О.Леонтєвим, А.Марковою, О.Мудриком та ін. Стилї

педагогічного спілкування, їх види та структуру вивчали М.Березовін, О.Бодальов, В.Галузьяк, В.Кан-Калік, В.Коломієць, Я.Коломінський, Є.Маслова, М.Сметанський, Є.Суботський, С.Шейн та ін.

Дослідженню позааудиторної роботи та її значення в процесі підготовки вчителя присвячені роботи М.Березовіна, А.Вірковського, В.Казаренкова, Л.Кондрашової, В.Петровича, позааудиторної самостійної роботи – А.М.Алексюка, Л.В.Григоренко та інших.

Виділити педагогічні умови та підібрати форми позааудиторної роботи, які впливають на формування культури педагогічного спілкування майбутніх учителів початкових класів.

Повноцінне формування культури педагогічного спілкування майбутнього вчителя початкової школи неможливо здійснити лише під час аудиторних занять. Постійне збільшення обсягу знань, які має опанувати майбутній фахівець за роки навчання у вищому навчальному закладі, зростання вимог до рівня його професіоналізму спричиняє гостру необхідність всебічного й глибокого вивчення шляхів, зовнішніх і внутрішніх умов становлення фахівця, виявлення закономірностей професійної підготовки та їх урахування під час реалізації системи навчально-виховної роботи у вищій школі.

Важливе значення у процесі навчання у ВНЗ є зв'язок аудиторних і позааудиторних занять, який урізноманітнюється різними формами їх проведення. В аудиторній роботі пріоритет надається таким формам проведення: лекціям, семінарським, практичним і лабораторним заняттям, консультаціям. З ряду об'єктивних і суб'єктивних обставин значення позааудиторних занять, на жаль, недооцінюється. З точки зору системного підходу до формування особистості майбутніх учителів початкових класів, помилковим є розмежування завдань, що використовуються на аудиторних і позааудиторних заняттях. Їх безпосередній зв'язок і взаємопроникнення, на нашу думку, активізують й урізноманітнюють процес підготовки фахівця, надають йому більшої професійно-практичної спрямованості.

Слід зазначити, що сучасні науковці, вживаючи терміни позанавчальна (позааудиторна) робота, позанавчальна (позааудиторна) діяльність до їх тлумачення підходять по-різному.

На думку Л.В. Кондрашової, позааудиторна робота відіграє визначну роль у професійному становленні майбутніх педагогів. У поєднанні з теоретичними заняттями та різними видами педагогічної практики позааудиторна робота ставить студента в умови, близькі до самостійної педагогічної діяльності. Позааудиторна робота стимулює формування особистості майбутнього вчителя за умови професіоналізації всіх виховних впливів на студентів, а також передбачає обґрунтування й реалізацію цілей, змісту, функцій, методів і організаційно-педагогічних форм позааудиторної діяльності студентів вищого педагогічного закладу, спрямованих на розвиток їхньої активності, самодіяльності й самоврядування [2, с.12].

Позааудиторна робота майбутнього вчителя початкових класів є продовженням аудиторної роботи, а може бути й окремим елементом у процесі підготовки фахівця. У позааудиторній роботі поєднуються різноманітні види праці та спілкування, реалізуються як виховні, так і навчальні завдання, спрямовані на професійну підготовку майбутнього фахівця.

Правильно організована й раціонально спланована позааудиторна робота студента є засобом активізації інтелектуальної діяльності, розвитку творчих здібностей, формування творчих умінь. Основна специфічна особливість позааудиторної роботи студентів педагогічного ВНЗ зумовлюється специфікою професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя, що передбачає оволодіння не тільки спеціальними знаннями й умінями зі свого предмета, а й оволодіння сукупністю професійних компетенцій та особистісних якостей, необхідних для здійснення цілісного навчально-виховного процесу в умовах сучасної школи, що постійно ускладнюються з посиленням вимог суспільства до системи освіти. Л.Кондрашова зазначає, що позааудиторна робота – це виховання в майбутніх учителів упевненості у своїх силах, здібностях, можливостях, внутрішній дисциплінованості. Успішно виконати це завдання можна лише за умови, що студенти

одержують знання з урахуванням своїх сил і можливостей, інтересів і здібностей. Якщо ж цієї умови не дотримано, то різко знижується її виховний ефект, адже студенти зневірюються у своїх силах, розчаровуються у своїх здібностях, що негативно позначається й на їхньому професійному становленні [2, с.38].

Ми намагалися виділити складові компоненти системи позааудиторної роботи вищого навчального закладу, що складають її структуру: мету, зміст, форми, етапи, функції.

Найважливішим складником будь-якої педагогічної системи, одним із її головних компонентів є наявність певної мети. Науково обґрунтована та вміло організована діяльність студентів у позааудиторний час має на меті різнобічний розвиток особистості.

Проаналізувавши позааудиторну роботу в педагогічному ВНЗ, ми виділили ряд функцій:

– *діагностико-прогностична функція*, яка реалізується двоаспектно: по-перше, у студента розвиваються первинні навички самопізнання й самоаналізу. Порівнюючи себе з еталоном, зразком, ідеалом, студент отримує інформацію про власну придатність до педагогічної професії, про наявність розвинених якостей особистості, здібності, про рівень сформованості вмінь; по-друге, викладач, спостерігаючи за студентами в неформальній практичній творчій діяльності, отримує чітку інформацію про результати своєї праці і всього колективу викладачів, які працюють із цими студентами впродовж усього процесу навчання;

– *навчальна функція* сприяє збагаченню студентів новими знаннями не тільки з педагогіки, психології, фахових методик, але й культури, мистецтва, права, екології. Позааудиторна робота допомагає студентам у реалізації своїх знань у практичній творчій діяльності;

– *функція саморозвитку* забезпечує розкриття творчого потенціалу особистості студента, його індивідуальності, професійно-педагогічних здібностей з урахуванням різного рівня їх сформованості;

– *комунікативна функція* через атмосферу доброзичливості, взаєморозуміння, взаємоповаги, неформального спілкування допомагає зняттю напруги, сором'язливості студентів, подолання бар'єрів у спілкуванні, вчить встановлювати контакти, налагоджувати взаємовідносини. Викладачі повинні підтримувати ініціативу й самостійність студентів. Таким чином, повною мірою задовольняються потреби студентів в активному спілкуванні;

– *функція гедонізму* (гедонізм – насолода). Названа функція забезпечує емоційне задоволення від колективної творчості, задоволення від участі в особистій професійній діяльності.

У процесі формування культури педагогічного спілкування у позааудиторній роботі нами відмічена зміна у функціональній значущості від курсу до курсу. На першому курсі домінуючою є діагностико-прогностична функція, яка допомагає студенту виявити й усвідомити, що він може отримати в процесі професійної підготовки; над чим потрібно самостійно попрацювати в процесі самовиховання. Дана функція допомагає збудувати індивідуальний творчий шлях професійно-особистого саморозвитку. На останньому курсі навчання названа функція також буде домінуючою, оскільки допомагає у визначенні рівня готовності до педагогічної діяльності. Зберігаючи свою прогностичну роль, на завершальному етапі навчання у ВНЗ ця функція повинна бути функцією визначення умов, що найбільш сприяють подальшому саморозвитку вчителя в прагненні досягти вершин професіоналізму.

На першому курсі домінуючою є і комунікативна функція, оскільки, забезпечуючи емоційне зарядження, збудження інтересу, спонукає до спільної діяльності. Захоплення творчою діяльністю створює стосунки довірливості й емоційної відвертості у спілкуванні. Решта функцій виконує фонову роль. Слід зазначити, що здобуття знань проходить на індивідуально-творчому рівні через добровільність та зацікавленість. У позааудиторній роботі створюється маса всіляких моментів, коли необхідне саме комплексне застосування всього того, що отримане в навчальній аудиторії. Гедоністична функція хоч і виконує фонову роль, але задоволення, пов'язане з розкриттям своїх можливостей, утвердження у власних

очах та в очах однокурсників, викладачів забезпечує ситуацію успіху і радість творчості від своєї спроможності, від збагачення новими знаннями, які здобував сам.

Ми вважаємо, що позааудиторну роботу слід будувати таким чином, щоб створювати умови для максимального формування культури педагогічного спілкування майбутніх учителів початкових класів. Цьому сприяє максимальна варіативність та альтернативність виховних форм, методів виховної роботи, різноманітність виховних заходів.

Педагогічний університет забезпечує можливість ґрунтовної науково-теоретичної та методично-технологічної підготовки учителів початкових класів, максимального їх наближення до майбутньої професійної діяльності, оскільки його навчально-виховний процес є цілісною системою, що об'єднує різні форми організації освітнього процесу: аудиторну та позааудиторну діяльність студентів, проходження різних видів педагогічної практики з метою тісної співпраці із педагогічним та учнівським колективом початкової школи, участь у науково-дослідній роботі на базі початкової школи, професійно зорієнтовану творчість тощо. Тому формування культури педагогічного спілкування в майбутніх учителів початкових класів у ВНЗ за дотримання відповідних **педагогічних умов** вважаємо доцільним та перспективним.

1. Наявність високого рівня розвитку культури педагогічного спілкування викладачів ВНЗ як організаторів навчально-виховного процесу на засадах ідей гуманістики й технології суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Дану умову Гаврилюк О. формулює на основі поглядів видатного педагога В.Сухомлинського, який, говорячи про формування культури мовлення у школярів, підкреслював, що "...одним із найефективніших засобів розвитку усного мовлення є гарний зразок. Це класичні й сучасні художні твори, а передусім – мовлення вчителя, який має навчити, показати, як практично треба діяти, як від слова до слова складається мова. Дитина завжди бере приклад з учителя. Засвоєння норм літературної мови, застосування функціональних можливостей мови відбувається у школярів під впливом учителя. Слово учителя в багатьох випадках є критерієм істини для учнів [5, с.591]". О.Корніяка цілком справедливо стверджує, що й студенти, як майбутні педагоги, повинні мати належний зразок – високий рівень культури педагогічного спілкування самих викладачів, адже "...становлення й вияв культури спілкування не можливі без такої психологічної ланки як спостереження зразка – того, як інша людина діє в певній комунікативній ситуації, максимально наближеній до реального життя і, зрозуміло, без власного досвіду, коли індивід сам має потрапити в аналогічну ситуацію спілкування і діяти відповідно до зразка [3, с.3]".

2. Організація педагогічно доцільного процесу комунікативної підготовки студентів у процесі аудиторної та позааудиторної навчальної діяльності на основі компетентнісного підходу до професійної підготовки фахівців згідно з основними принципами педагогіки та досягненнями психологічної науки. Тут вважаємо за доцільне згадати й про необхідність організації такого процесу на основі основних педагогічних принципів. Основними дидактичними принципами організації комунікативної підготовки майбутніх учителів є: цілеспрямованості, планомірності та системності в комунікативній підготовці; науковості та доступності комунікативної підготовки; зв'язку науково-теоретичних основ спілкування з практикою його здійснення в початковій школі; наступності та перспективності комунікативної підготовки; всебічного розвитку особистості й комплексного характеру комунікативної підготовки; виховуючого характеру комунікативної підготовки; оптимізації комунікативної підготовки; індивідуалізації та диференціації в комунікативній підготовці; наочності комунікативної підготовки; мотиваційного забезпечення комунікативної підготовки; емоційності комунікативної підготовки; активності в комунікативній підготовці при керівній ролі вчителя; ґрунтовності та дієвості знань, умінь та навичок, набутих у процесі комунікативної підготовки; свідомого засвоєння науково-теоретичних основ педагогічного спілкування; *педагогічні виховні принципи*: єдності національного та загальнолюдського в комунікативній підготовці; культуровідповідності в комунікативній підготовці; етнізації комунікативної підготовки; комунікативної підготовки особистості через колектив; єдності, узгодженості та наступності вимог в комунікативній підготовці;

суспільної спрямованості комунікативної підготовки; опори на позитивне в особистості в процесі комунікативної підготовки; оптимістичного прогнозування в комунікативній підготовці.

3. Спонування майбутніх педагогів до самовиховання та самовдосконалення у педагогічному спілкуванні. Підвищення рівня культури педагогічного спілкування фахівців не повинно розумітися як процес суто підготовки у ВНЗ – це також і процес самовиховання та самовдосконалення студентів у професійному мовленні. Для досягнення високого рівня майстерності у спілкуванні майбутній педагог повинен у процесі своєї педагогічної діяльності систематично працювати над своїм мовленням, манерою спілкування, розвивати свої комунікативні здібності та вміння, навчитися стримувати свої емоції та почуття, не лише вміло вирішувати конфлікти, а й не допускати їх, будувати взаємостосунки з учнями на основі поваги та рівнопартнерства, зробити їх високоморальними та гідними наслідування [1].

Ми переконані, що лише за ретельного дотримання вищеописаних умов культура педагогічного спілкування майбутніх учителів початкових класів буде успішною.

Для того, щоб позааудиторна робота у ВНЗ була правильно організована, слід враховувати низку факторів:

1. Режим навчально-виховного процесу вищого навчального закладу.

2. Тривалість термінів навчання, що зумовлює зміст, інтенсивність та плани проведення позааудиторних навчально-виховних заходів.

3. Специфічність студентського контингенту, його соціальні, демографічні, вікові, психолого-фізіологічні та інші особливості. Студенти мають різний рівень довузівської підготовки. Зокрема при визначенні змісту, форм і методів посилюється увага до врахування індивідуальних особливостей майбутніх педагогів [4].

Серед форм позааудиторної роботи з формування культури педагогічного спілкування майбутніх учителів початкових класів ми вважали за доцільне застосовувати нестандартні форми проведення позааудиторних занять: педагогічні інформації; диспути на педагогічні теми; читацькі конференції; усні журнали; бесіди за круглим столом; вечори на педагогічні теми; конкурси педагогічної майстерності; педагогічні тижні та олімпіади; педагогічні студії тощо). Ці форми позааудиторної роботи дають змогу зацентувати увагу студентів на головному та цікавому в професійному плані матеріалі, помічати проблеми, які зараз непокоять сучасну вищу школу.

Позааудиторна робота зі студентами вищого педагогічного навчального закладу має досить широкі можливості для формування культури спілкування оскільки, по-перше, її зміст, форми і методи допомагають реалізувати цілі й завдання педагогічної освіти, сприяють виконанню завдань методичного забезпечення системи саморозвитку особистості майбутнього фахівця, що забезпечує проектування соціальної та індивідуальної поведінки; по-друге, потенціал спеціально організованої системи позааудиторної роботи може бути використаний для подолання труднощів перед нововведеннями, розвитку творчого потенціалу студентів тощо.

Отже, позааудиторна робота зможе дати суттєві результати лише в тому випадку, якщо вона стає органічною частиною навчального процесу та є його продовженням, коли студенти вбачають у ній дієвий засіб розширення свого педагогічного й загальнонаукового кругозору, засобом підготовки до професійної діяльності. Вона допомагає майбутньому вчителю початкових класів бути самим собою, мати адекватне уявлення про свої можливості й здібності, дає змогу кожному студенту стати повноцінно функціонуючою особистістю, містить у собі чинники, що слугують стимулами для особистісного зростання майбутнього педагога.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гаврилюк О.О. Гуманістичні засади процесу формування комунікативної культури майбутнього вчителя / О.О. Гаврилюк // Педагогіка вищої та середньої школи: [зб.наук.праць; гол. ред. д.п.н., професор Буряк В.К.] – Кривий Ріг: КДПУ, 2001.

2. Кондрашова Л.В. Внеаудиторная работа по педагогике в педагогическом институте / Кондрашова Л.В. – Киев – Одеса : Вища школа, 1988. – 160 с.
3. Корніяка О. Культура фахового спілкування – засіб реалізації соціального призначення педагога / О. Корніяка // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2003. – №5-6. – С.32-34.
4. Красюк Л.В. Дидактичні можливості позааудиторної роботи в процесі формування основ професіоналізму майбутніх учителів початкових класів / Л.В.Красюк // Гуманітарний вісник ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди": зб. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький, 2012. – Вип.25. – С.75-79.
5. Сухомлинський В. О. Вибрані педагогічні твори : В 5 т. – К., 1976. – [Т. 1.]. – С.591.

Красюк Л.В.

ФОРМИРОВАНИЕ КУЛЬТУРЫ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБЩЕНИЯ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В ПРОЦЕССЕ ВНЕАУДИТОРНОЙ РАБОТЫ

В статье рассматривается проблема формирования культуры педагогического общения будущих учителей начальных классов в процессе внеаудиторной работы; выделены педагогические условия и подобраны формы внеаудиторной работы, влияющие на формирование культуры педагогического общения.

Ключевые слова: будущие учителя начальных классов, внеаудиторная работа, педагогические условия, культура педагогического общения.

Krasnyuk L. V.

THE CREATION OF A CULTURE OF PEDAGOGICAL COMMUNICATION OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS IN THE PROCESS OF EXTRACURRICULAR WORK

The article considers the problem of formation of culture of pedagogical communication of future primary school teachers in the process of extra-curricular activities; dedicated pedagogical conditions and selected forms of extra-curricular activities, influencing the formation of a culture of pedagogical communication.

Key words: future teachers of initial classes, extracurricular activities, pedagogical conditions, the culture of pedagogical communication.

УДК 37.017

Лаппо В.В.

ПЕДАГОГІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ДУХОВНО-ЦІННІСНОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА

Стаття присвячена проблемі виховання духовних цінностей в умовах вищої школи. Визначено зміст провідних етапів педагогічного процесу, що сприяють утвердженню системи духовних цінностей особистості. Розкрито педагогічні умови, що спрямовані на підвищення ефективності процесу виховання в освітньому осередку ВНЗ.

Ключові слова: духовність, духовні цінності, студентська молодь, вища школа, процес виховання.

Сучасний етап розвитку незалежної української держави вимагає докорінного переосмислення змісту вищої освіти, орієнтованого на формування нової духовно збагаченої генерації фахівців. Досягнення означеної мети відбудеться за умови формування світоглядної культури студентів як системи знань і переконань щодо навколишнього світу та свого місця у ньому, кристалізації життєвих принципів особистісного буття, вироблення вміння обстоювати їх на практиці, виховання толерантності, поваги до людей, які мають інші світоглядні цінності.

До проблем формування духовної сфери особистості зверталась низка вітчизняних і закордонних науковців. Зокрема Ю.В. Шаровим досліджено роль духовних потреб в